

De Triumphus Stultitiae van Faustinus Perisauli en de Laus Stultitiae van Erasmus (cum summario latino)

door

J. en J. IJSEWIJN-JACOBS

SUMMARIUM: Anno 1963 Albertus Viviani et Ianninus Fabbri Florentiae carmen ediderunt DE TRIUMPHO STULTITIAE, cuius est auctor Faustinus Perisaulus Tradotianus, sacerdos Ariminensis, Erasmi aetate aequalis. Editores persuasum habent Erasmus hoc carmine usum esse ad conscribendam *Stultitiae Laudem*. At eorum demonstratio incredibilibus scatet erroribus. Hac autem commentatione demonstraturi sumus Faustinum revera Erasmo usum esse ad quasdam saltem partes sui carminis componendas, praefationem nempe ad primum librum totumque librum alterum.

Pleniorem utriusque operis aliorumque eiusdem generis comparisonem parat discipulus noster Carolus De Graeve. Quod studium intra paucos annos editum iri speramus una cum nova et accuratiore editione operum Latinorum Perisauli libris cum impressis cum manu scriptis traditorum.

* * *

Einde 1963 verscheen te Firenze een heruitgave met inleiding, Italiaanse vertaling en nota's van een lang Latijns gedicht uit het begin van het Cinquecento, nl. de drie boeken *De Triumpho Stultitiae* van een zekere Faustino Perisauli uit Rimini¹. Deze – helaas zeer slordig gemaakte – editie is het gezamenlijk werk van Alberto Viviani, die de inleiding schreef, en van Giannino Fabbri, die voor de vertaling zorgde.

In zijn inleiding verdedigt Viviani de stelling dat dit poëem de onmiddellijke bron zou geweest zijn van Erasmus' *Laus Stultitiae*. En inderdaad, de *Triumphus* en de *Laus* bevatten een reeks passages, die zo woordelijk aan elkaar gelijk zijn (ondanks het verschil dat voortvloeit uit het gebruik van het proza door Erasmus en de

1. Faustino Perisauli, *De Triumpho Stultitiae. Studio introduttivo di Alberto Viviani, traduzione e note di Giannino Fabbri*. Firenze, Il Fauno editore (Borgo Teglolo 5), december 1963 ; 160 pp.

hexameter door Faustinus) dat niemand zal ontkennen dat één van beide auteurs de andere benut heeft. Een klein voorbeeld om dit te illustreren :

Erasmus, *Laus*, c. 52 :

Sub hos prodeunt philosophi barba pallioque verendi, qui se solos sapere praedicant, reliquos omnes mortales umbras volitare. Quam vero suaviter delirant, cum innumerabiles aedificant mundos, dum solem, dum lunam, stellas, orbes, tamquam pollice filove metiuntur, dum fulminum, ventorum, eclipsium ac ceterarum inexplicabilium rerum causas reddunt, nihil usquam haesitantes perinde quasi naturae rerum architectrici fuerint a secretis quasive e deorum consilio nobis advenerint. Quos interim Natura cum suis coniecturis magnifice ridet.

Nam nihil apud illos esse comperti vel illud satis magnum est argumentum, quod singulis de rebus inexplicabilis est inter ipsos digladiatio. Ii, cum nihil omnino sciant, tamen omnia se scire profitentur, cumque se ipsos ignorent, neque fossam aliquotiens aut saxum obvium videant, vel quia lippiunt plerique vel quia peregrinantur animi, tamen ideas, universalis, formas separatas, primas materias, quidditates, eccitates videre se praedicant, res adeo tennes ut neque Lynceus, opinor, possit perspicere.

Deze passage luidt bij de Italiaan, die er heel wat meer rhetorica aan besteedt, a.v.

PHILOSOPHI FABULA

- 1 *Sunt qui inter doctos primas asciscere parteis
Atque sibi solis sapientis nomina certent.
Haec hominum species quaedam dura, hispida, tristis,
Semper sola, vagans, secrete silentia rodens,*
- 5 *Obstippo vultu ac oculis et fronte recurva,
Palliolo vilique habitu barbaque verendi ;
Se solos sapere insimulant solosque deorum
Nosse archana putant et vertice tangere caelum,
Mortales reliquos umbras volitare furentes.*
- 10 *Quam bene delirant miseri quum fingere mundos
Innumeros audent, dum solem, sidera, lunam
Atque orbes alios veluti sub pollice tractant ;
Unde fluant imbres, tonitrus, vaga fulmina, venti ;
Materies prima, ideae, seiunctaque forma,*
- 15 *Causarum series, privatio, quidve habitus sit,
Quidve actus peragat quidve ipsa potentia possit,
Quid sit communis sensus, phantasmata, imago,
Pars memorans quae sit vel quae res aestimat ipsas,
Qui intellectus agens, cui nota potentia quis sit*
- 20 *Quis retinet praxim vel qui speculetur ad alta,
Anne movens pariter cum moto detur inesse ;
Qui regat aethereos motus mundumque iacentem,
An sors vel fatum, casus, fortuna deusve.*

- Non aliter tales praesumunt reddere causas*
 25 *Ac si praecipites illos clementia Divum*
Truserit in terras suo quo sapientia grandis
Consuleret generi humano ne forte labaret
Stultitiae in lubrico ; verum hos dum pandere tentant
Secretos sensus et singula semina rerum
 30 *Effuso insequitur deus et natura cachinno.*
Sic qui grande sonant sophos ampullosaque verba,
Sunt iocus in terris ridendaque fabula coelo.
 (*Liber II, cap. III.*)

Voegt men bij deze onloochenbare vaststelling het feit dat het gedicht gedrukt werd te Venetië, waar Erasmus een tijdlang gewerkt heeft en gestudeerd², dan lijkt de vooropgestelde thesis a priori niet onmogelijk.

De kwestie van de verwantschap tussen de geschriften van Erasmus en Faustinus leek ons belangrijk genoeg om er nader op in te gaan. Zoveel is immers zeker dat de *Triumphus* ofwel dé of één bron van de *Laus* is, ofwel een duidelijk spoor van Erasmus' invloed op de litteraire kringen van Rimini bij het begin van de 16e eeuw. Om het even hoe ons besluit uiteindelijk zal luiden, voor de studie van Erasmus' meesterwerkje is de *Triumphus* interessant.

In een eerste stadium hebben we zelf de argumenten van de uitgevers aan een kritisch onderzoek onderworpen en de teksten van Erasmus en Faustinus naast elkaar gelezen. Een grondiger vergelijking van de twee werken en enkele ander publicaties van analoge aard, evenals een studie van alle beschikbare uitgegeven en handschriftelijke bronnen over Faustinus en zijn werk hebben we daarna toevertrouwd aan één van onze studenten aan de Leuvense Universiteit, de eerwaarde heer Karel De Graeve. Daar we niet wensen vooruit te lopen op de resultaten van zijn proefschrift, dat nu in eerste redactie voorligt, zullen we ons hier beperken tot een beknopt overzicht van onze eigen bevindingen. We hopen dat het werk van de heer De Graeve binnen afzienbare tijd zal leiden tot een definitieve publicatie over het probleem en tot een betrouwbare editie van alle bewaarde Latijnse geschriften van Faustinus Perisauli.

Laat ons nu in het kort de Italiaanse dichter voorstellen. Over de persoon van deze auteur zijn de betrouwbare gegevens eerder schaars, en zelfs de juiste vorm van zijn naam wordt betwist. In de hoofding van een brief die hij op 13 september 1517 uit Rimini stuurde aan zijn leraar Franciscus Ubertus uit Cesena noemt hij

2. Zie o.m. het laatste hoofdstuk van het boek van D. J. Geanakoplos, *Greek Scholars in Venice* (Cambridge Mass., 1962).

zichzelf Faustinus Perisaulus de Terdoctio³. Dezelfde naam vindt men op de titelbladzijde van zijn postuum gepubliceerde Latijnse poëmen. Doch in de dedicatiebrief, welke dit werk voorafgaat, leest men „Peri Sauli” en boven een epigram ter ere van het „Hecatomythium” van Laurentius Abstemius staat zelfs de volkomen afwijkende versie „Petri Pauli Phantini de Tradotio”⁴. Vermoedelijk zijn deze laatste vormen de oorzaak van het feit dat latere auteurs en o.m. Tonini⁵ gewagen van „Pier Paolo Faustino”, waarbij Faustino blijkbaar als familienaam wordt opgevat.

Over de geboorteplaats van Perisauli bestaat niet de minste twijfel: Terdoctium, Tradotium en gelijkaardige vormen zijn de Latijnse benaming van het Italiaanse plaatsje Tredozio (vroeger Tradozio) in de provincie Forlì, enkele kilometer te Z. van Modigliana. Zijn geboortedatum is volkomen onbekend doch valt vermoedelijk rond 1475. Uit zijn werken vernemen we dat hij als priester leefde te Rimini⁶ en dat hij ook een tijdlang in Latium verbleef in de streek van de Albaanse bergen⁷. Zijn leraar (praeceptor) was, zoals gezegd, de Latijnse dichter Franciscus Ubertus (1440-1530) uit Cesena. Te Rimini behoorde hij tot de litteraire kring, waarvan ook de Italiaanse dichter Giovanni Bruni de' Parciadi (1476-1540) deel uitmaakte⁸. Op 1 december 1523 maakte Faustinus zijn testament. Niet lang daarna moet hij gestorven zijn, want in de editie van de *Triumphus Stultitiae*, gedateerd Venetië 7 december 1524, lezen we op de laatste bladzijde zijn grafschrift, opgesteld door Franciscus Rufus de Monteiani. Hieruit blijkt dat hij stierf te Rimini.

Welke zijn nu de werken van Perisauli? Vooreerst een reeks gedichten in het Italiaans, meestal moraliserend van aard. Zij zijn ten dele uitgegeven zonder datum, ten dele gedrukt te Venetië in 1515 en 1516. Voor meer bijzonderheden verwijzen we naar

3. Handschrift bewaard te Cesena, Biblioteca Malatestiana D I 2, f. 153 (fotocopie in bezit van de heer De Graeve en door ons gezien).

4. *Petri Pauli Phantini de Tradotio in Hecatomythion consummatiss. Viri Laurentii Abstemii Maceraten. tetrasticon*, gevolgd door het versje in elegische disticha leest men op het einde van de bundel van honderd Latijnse fabels die Laurentius Abstemius in 1495 te Venetië liet verschijnen.

5. C. Tonini, *La Coltura letteraria e scientifica in Rimini* (Rimini 1884), vol. I, p. 345.

6. *Triumphus*, II, cap. 17: *Vana sacerdotum vota*. Dit hoofdstuk begint als volgt: *Consulto intactos quosdam mea plectra reliquunt,*

Horum ego quum pars sim numeroque ascriptus eodem...

Daarenboven luidt de titel van het 1e boek: *Perisauli Faustini Terdoceo Clerici Arimin(ensis) De Triumpho Stultitiae Deae primus liber*.

7. *De Honesto Appetitu*, p. A iiii verso 23 tot p. A v 7.

8. Zie A. Battaglini, *Saggio di Rime Volgari di Giovanni Bruni de' Parciadi Riminese* (Rimini 1783), pp. X-XIV en p. 70.

Tonini⁹ en naar het werk van De Graeve. Zijn Latijnse oeuvre omvat op de eerste plaats twee lange en samen uitgegeven poëmen (De honesto appetitu ; De triumpho Stultitiae), waarover dadelijk meer. Gedrukt werden nog een epigram om de fabelbundel van Laurentius Abstemius te prijzen¹⁰ en een tweede versje ter ere van lyriek van Bruni¹¹. Een drietal stukjes eveneens voor Bruni¹² en een brief aan Fr. Ubertus bleven ongedrukt¹³ en zullen opgenomen worden in het werk van De Graeve.

Onze aandacht zal nu verder gaan naar het tweede en langste poëem van de uitgegeven Latijnse werken, de *Triumphus*. Welke zijn de argumenten, waarop Viviani en Fabbri steunen om het gedicht tot bron van Erasmus te proclameren? Volgens hen moet dit werk dateren uit de jaren 1480-90 en moet er een eerste druk geweest zijn vóór 1509, om volgende redenen:

a. Op het titelblad van hun uitgave staat: „*iterum ... excussa*”, d.w.z. *tweede druk*.

b. Op het einde van zijn voorwoord noemt de auteur het gedicht zijn „*tirocinia et primitiolae*” en belooft weldra nog twee andere „*libri*” te zullen publiceren, waarvan de titels luiden *De venatione pacis* en *De hominis excellentia*. Hij heeft lang gearzeld om dit eerste boek aan de lezers over te leveren en vraagt dat de critiek welwillend zou zijn.

Op grond van a en b beweren Viviani-Fabbri dat de druk van Venetië 1524 (de enige die hun bekend is), onmogelijk de eerste kan zijn, te meer daar Perisauli (volgens hen) in 1523 gestorven is (het kan ook 1524 zijn!) en hij dus geen tijd zou gehad hebben voor de aangekondigde werken.

c. In zijn voorwoord schrijft Perisauli nog in verband met het gebruik van neologismen o.m. het volgende: *Innumera Sidonius*,

9. O.l., p. xxx, n. x, vol. I, p. 282, p. 330 en vooral pp. 345-348.

10. Deze bundel: „*Fabulae per Laurentium Abstemium compositae. Fabulae Aesopi ex graeco in latinum per Laurentium Vallam versae*, Venetiis, per J. De Cereto, 1495, wordt gewoonlijk het eerste „hecatomythium” van Abstemius genoemd.

11. *Faustini Terdocii in amores Iambruni et dilectae Euridices Exasticon*, gepubliceerd door A. Battaglini, o.c., p. X. Het handschrift (autograaf) van Bruni, waarin dit en de in volgende noot vermelde versjes van Perisauli voorkomen, werd beëindigd op 10 juni 1521: „*apposita est prima et imposita est extrema manus per me Iohannem Brunum de Parcitadis Ariminensem huiusce operis conditorem scripti propriae manus caractere anno a partu virgineo 1521 sub die 10 Iunii* (Battaglini, o.c., p. XIV, naar f. 157 van het handschrift).

12. Gesignaleerd door Battaglini, o.c., p. XIII (Latijns epigram: *Faustinus de Terdoctio inquilinus Ariminen. in Andriam puellam venustissimam*), p. XIV (*Faustinus Terdoctius in opus Iambruni ad Isabellam*) en p. XI (titel niet medegedeeld). Het handschrift wordt nu bewaard te Forlì, Biblioteca Comunale: biblioteca Piancastelli Romagna, cod. 606 Nu VI 149.

13. Zie boven, n. 3.

Pontanus, Baptista Carmelita NUPERque Politianus innovarunt. Welnu Politianus is gestorven in 1494.

d. Rond 1490 zou Perisauli zijn werk nog niet hebben durven publiceren, wel echter na 1495. Immers dan had hij de vuurproef van de confrontatie met het publiek doorstaan door de druk van zijn epigram in de fabelbundel van Abstemius.

e. De *Triumphus* is ontstaan in de litteraire sfeer, waaruit ook de *Hypnerotomachia Poliphili* stamt, het in 1499 gedrukte bizarre werk van Francesco Colonna, vriend van Perisauli, van wie hij in zijn „*De honesto appetitu*” zegt dat hij samen met hem te Palestrina de Muzen diende.

f. Perisauli zou onmogelijk teksten van Erasmus hebben kunnen overnemen, zonder zich als schrijver hopeloos te compromitteren. Erasmus daarentegen als „heerser in de *respublica litterarum*” mocht dit wel, want aan hem moesten alle „*dii minores*” hun tribut brengen.

Wat zijn deze bedenkingen waard ?

Een eerste en fundamentele methodologische fout hebben de uitgevers begaan door helemaal geen rekening te houden met wat de studie van de oude drukken hen had kunnen leren. Zij hebben geen enkel van de volgende werken geconsulteerd, die zeer preciese inlichtingen verschaffen over de typografische geschiedenis van Perisauli's werk :

1. Tonini L., *Sulle officine tipografiche riminesi, memorie e documenti*, in : *Atti e memorie della regia deputazione di storia patria per le provincie di Romagna*, Bologna, 4 (1866), pp. 128-130.

2. Manzoni G., *Annali Tipografici dei Soncino*, tomo IV, fasc. I (Bologna 1885), pp. 62-68.

3. Brunet J. C., *Manuel du libraire*, II, col. 1196.

4. Graesse J. G. T., *Trésor de livres rares*, II, pp. 558-559 (s.v. *Faustinus*) en VII, supplément, p. 296.

Hieruit blijkt het bestaan van volgende drukken, of beter, varianten van dezelfde druk :

a. *Perisauli Faustini Tradocii De honesto appetitu et de Triumpho Stultitiae. Venetiis 1524, per Jo. Franciscum et Jo. Antonium de Rusconibus fratres, die 7 decembris.*

b. *Perisauli Faustini Tradocii De honesto appetitu – Faustinus Terdoceo De triumpho Stultitiae. Arimini, typis Hieronymi Soncini iterum omni diligentia excussa – ad reverendissimum D.D. Gorum Gerium vicelegatum Bononiensem.*

13^a. Persoonlijk geloven we dat het *De Venatione pacis*, aangekondigd in het voorwoord van de *Triumphus*, identisch is met het *De honesto Appetitu*, dat door de uitgever na de dood van Perisauli uit diens nagelaten geschriften schijnt toegevoegd te zijn aan de *Triumphus*, die klaar was voor de druk.

COLOPHON : *Impressum Venetiis sub inclito principe Andrea Gritti per Jo. Franciscum et Jo. Antonium de Rusconibus fratres MCCCCXXIII die VII Decembris.*

c. In enkele exemplaren is deze colophon vervangen door : *Apud Ariminum per Hieronymum Soncinum.* Hierbij ging dus de datum verloren.

Het merkwaardige van deze drukken b en c is dus dat ze in feite geen herdrukken zijn : geen van beide komt uit de werkhuizen van Soncini te Rimini, daar de lettertypes waarin ze gezet zijn, door deze uitgever nooit werden gebruikt, wel echter door de Venetiaanse drukkerij De Rusconibus. Manzoni verklaart dit a.v. : De Rusconi zouden gedrukt hebben in opdracht van de Soncini, doch aanvankelijk nagelaten hebben klaar aan te duiden dat deze laatsten de rechten op het werk bezaten. Na een protest uit Rimini zou de resterende stock van een nieuw titelblad voorzien zijn (eveneens te Venetië, zoals het lettertype nogmaals verraadt). In enkele exemplaren zou tenslotte ook de colophon gewijzigd zijn, waarbij de datering verloren ging. Het „*iterum excussa*” in b en c betreft dus eigenlijk alleen het titelblad. Van een tweede uitgave is geen sprake : alle gedateerde exemplaren, zowel van de reeks a als van b, dragen de datum 7 december 1524.

Typografisch is er dus geen spoor van een eerste druk voor 1524. Voegen we hier nog aan toe dat het werkje niet zo verschrikkelijk zeldzaam is als Viviani en Fabbri het laten voorkomen. De heer De Graeve heeft reeds een lijstje van een tiental bekende exemplaren kunnen samenstellen. Zelf hebben we op 20 april 1966 een exemplaar type c gezien in de private boekenverzameling van Gius. Billanovich, professor aan de Sacro Cuore-universiteit te Milaan.

Wat nu de termen „*tirocinia*” en „*primitiolae*” betreft, deze be-wijzen natuurlijk niets voor de datering van een werk. Ook een bejaard man kan voor het eerst publiceren. Vermoedelijk dacht Perisauli bij het gebruiken van deze termen aan het feit dat het zijn eerste *Latijns* werk was, dat uitgegeven werd, waardoor hij zich richtte tot een heel wat ruimer en geleerder publiek dan met zijn vroegere Italiaanse gedichten. Vandaar zijn – overigens gans in de lijn van litteraire gebruiken liggende – nederige toon. De dood heeft hem blijkbaar belet zijn voornemen nog meer Latijnse werken uit te geven in werkelijkheid om te zetten.

Tegen deze vaststellingen kan men de woorden „*nuperque Politianus*” in de uitlating over de neologismen maar moeilijk aanwenden om toch een nergens terug te vinden vroege druk te verdedigen. Perisauli schijnt auteurs te citeren die hij (behalve wellicht de Florentijn Politianus) niet goed weet te situeren : hoe

anders te verklaren dat een auteur uit de 5de eeuw (Sidonius) hier verschijnt in gezelschap van drie humanisten¹⁴? De orde „Pontanus, Baptista Carmelita nuperque Politianus” en de plaats van „nuper” is al even eigenaardig, want Politianus stierf in 1494, terwijl Pontanus tot 1503 en Baptista zelfs tot 1514 leefde en publiceerde.

De laatste drie argumenten van de Viviani en Fabbri zijn zonder meer onzin. Dat hij in 1490 niet, maar in 1495 wel een boek zou hebben durven uitgeven, omdat hij ondertussen de „vuurproef van de openbaarheid” had doorstaan met de druk van een versje van vier regels in het werk van een vriend is wel al te gek. Waar de uitgevers geloven dat Perisauli zich wel, doch Erasmus zich niet zou compromitteren door ontleningen aan een voorganger, bewijzen ze alleen maar nog nooit gehoord te hebben van het in de Renaissance alles beheersende principe van de „imitatio”¹⁵. Het toppunt van dit alles bereiken we echter met het verband dat gelegd wordt tussen de *Triumphus* en de *Hypnerotomachia* van Francesco Colonna. Hier begaan de uitgevers een onvergeeflijke fout door twee gelijknamige personages tot één enkele figuur te versmelten! Perisauli zegt inderdaad in zijn „*De honesto appetitu*” dat hij te Palestrina in Latium een letterkundige vriendschap heeft gehad met „Franchus Columna”, d.i. Francesco Colonna. Zonder enige twijfel gaat het hier om de heer van Palestrina die leefde van 1443 tot 1538¹⁶. De auteur van de *Hypnerotomachia* is echter de dominikaner-broeder Francesco Colonna van Venetië (1433-1527), die nooit de streek van Venetië en Treviso heeft verlaten¹⁷ en voor wie er niet de geringste aanduiding bestaat dat hij ooit met Perisauli zou contact hebben gehad. Men vraagt zich af of men moet lachen of zich ergeren als men bij Viviani, p. XV, leest: „*il Colonna fu frate domenicano, signore di Preneste, umanista...*”!! Hij voegt er zelfs aan toe dat Pastor in zijn geschiedenis der pausen het zo voorstelt, daar waar deze geleerde nauwkeurig het onderscheid maakt tussen beide homonymen¹⁸! Het is dus wel

14. We vermoeden dat Perisauli een exemplaar in handen heeft gehad van de tweede uitgave in druk van Sidonius, verschenen te Milaan in 1498: *Sidonii Apollinaris poema aureum eiusdemque epistolae*, met commentaar door J. B. Pius. Doch hoe is hij er toe gekomen Sidonius' naam te voegen bij het lijstje van contemporaine humanisten?

15. Ook A. Piromalli, de auteur van de enige recensie op de uitgave die ons bekend is, wijst op het onzinnige van deze stelling: Cf., *Nuova Antologia di lettere, arti e scienze*, 99 (Roma 1964), pp. 531-533.

16. Cf. o.m. Luise Ross, *Die Colonna: Bilder aus Roms Vergangenheit* (Leipzig 1912), II B (in fine).

17. M. T. Castilla e G. Pozzi, *Francesco Colonna: Biografia e Opere*, I (Padova 1959). Dit werk is Viviani en Fabbri onbekend!

18. De oorzaak van de vergissing is zeker een haplografie in de index van de Italiaanse vertaling van Pastors werk (1959²), waar in deel III, p. 1133 slechts

duidelijk dat de datum van de *Hypnerotomachia*, 1499, in geen enkel opzicht kan ingeroepen worden in het debat over de tijd, waarin de *Triumphus* is geschreven.

Onze conclusie kan kort zijn : we weten dat Erasmus zijn *Laus* schreef toen hij in 1509 van Italië naar Engeland reisde. Anderzijds bestaat er geen enkel bewijs dat de *Triumphus* ooit vóór 1524 zou gedrukt zijn. Het is dus redelijk aan te nemen dat Perisauli de „imitator” is.

* * *

Bij deze overwegingen van externe kritiek dienen nog de resultaten van de interne kritiek gevoegd te worden. Voor een gedetailleerde confrontatie van de teksten verwijzen we andermaal naar het werk van de heer De Graeve. Stippen we hier alleen in het kort aan dat de verwantschap tussen de *Laus* en de *Triumphus* berust op twee punten :

1. Het beeld van „*Stultitia*”, welke de wereld regeert.
2. De opvallende en woordelijke overeenstemming van een reeks uitdrukkingen en voorbeelden.

Hierbij moeten we echter onmiddellijk opmerken dat het beeld van *Stultitia* als heerseres over de wereld bij Erasmus het Leitmotiv is dat niet alleen uitgelokt werd door het woordspel op de naam van de bestemming van het werk (*Morus/Moria*), maar dat de hele satire werkelijk heeft geïnspireerd en waarbij alles volkomen logisch aansluit. Bij Perisauli daarentegen is het een los staande gedachte, die met veel ophef wordt vooropgesteld in de introductie tot het eerste boek, maar naderhand nergens meer wordt opgenomen en op geen enkele wijze in verband staat met de rest van zijn werk, dat in feite een typisch middeleeuwse „*Laus Vanitatis*” is. Hieruit volgt dat er zelfs in de 300 verzen van de introductie tegenspraak ontstaat, want waar „*Stultitia*” in v. 31 „*mellita*” heet, die verdriet in een lach weet te veranderen, daar is ze in v. 83 reeds een „*bellua*”, die de rust van de mensen kapot maakt.

De woordelijke parallelismen met Erasmus zijn verder op een merkwaardige wijze geconcentreerd in het tweede van de drie boeken, waaruit de *Triumphus* bestaat, en in de zojuist besproken introductie tot het eerste boek. Nu beweert Perisauli bij de aanvang van boek II wel dat hij de dwaasheden van de volwassen leeftijd gaat bezingen, waar hij in boek I de jeugd op de korrel heeft genomen. Bij nader toezien echter blijken de personages, die in boek I optreden, al even weinig typisch voor de jeugd als die

éénmaal Colonna Fr. staat, met verwijzingen naar de beide personages. Doch een aandachtige lectuur van de passages sluit elke identificatiemogelijkheid uit.

van boek II voor de categorie van de volwassenen, zodat het vermoeden voor de hand ligt dat boek II een latere intercalatie is, uitgelokt door de lectuur van een evenwel verkeerd begrepen Erasmus. Het lijkt ons virtueel zeker dat Perisauli een werk, waarmee hij blijkbaar reeds geruime tijd bezig was en dat in zijn conceptie veel meer middeleeuws dan humanistisch was, na de lectuur van de *Laus* heeft willen „actualiseren”. Het resultaat is echter een hoogst hybride mengeling van Franciscaanse wereldverachting en Erasmiaanse ironie. Onwillekeurig denkt men een ogenblik aan de kraai met pauweveren. Toch is het werk van Perisauli de aandacht waard én voor de studie van Erasmus én voor het probleem van het voortleven van middeleeuwse elementen in de cultuur van de volle Renaissance.

Leuven, 25 mei 1966.